

Äldreomsorg – välfärd och fattigdomsfälla?

Kent Löfgren 2024

Fattigvårdslagen 1918

9 KAP.

Om fattigvårdssamhälles rätt mot understödstagare och för dem försörjningspliktiga personer.

62 §. Fattigvårdsstyrelse äger att av den, som åtnjutit fattigvård, uttaga ersättning därför, i den mån styrelsen icke finner skäl till eftergift. För fattigvård, som någon erhållit, innan han fyllt sexton år, må ersättning dock icke uttagas ur hans arbetsförtjänst.

Har någon mottagits till stadigvarande försörjning, äger fattigvårdsstyrelsen omhändertaga egendom, som vid mottagandet tillhör understödstagaren eller, medan han åtnjuter försörjning, tillfaller honom, samt därav bereda sig ersättning för fattigvård, som lämnas honom. Fattigvårdsstyrelsen äger hos vederbörande polismyndighet erhålla handräckning för sådan egendoms omhändertagande.

I fråga om ersättningsplikten har undantag gjorts för minderårig understödstagare, så vitt det gäller hans *arbetsförtjänst*. *Omhändertagande av understödstagares egendom* har även nu tillkommit.

63 §. Har fattigvårdssamhälle tillskyndats kostnad

Socialhjälpslagen 1956

- Rätt att ta avgift för hemhjälp
- Oklart läge om avgift för ålderdomshem
- Helinackorderingsavgifter
- 1971 inkomstrelaterade avgifter men förbehållsbelopp infördes
- 30 procent av folkpension och 20 procent av övriga intäkter
- Avgiften har medfinansiering som syfte

Varför inkomstrelaterade avgifter?

- Att det blev differentierade avgifter för plats på ålderdomshem hängde samman med två utvecklingstendenser.
- Det hade länge diskuterats det rättvisa i att välbeställda skulle betala en låg enhetsavgift på ett ålderdomshem. Omkring år 1970 hade pensionerna höjts och fler ansågs därför ha råd att i ökad utsträckning betala för sig.
- Ett annat skäl var kommunalekonomiskt. Driftskostnaden för ålderdomshem hade stigit bland annat på grund av höjd boendestandard och kommunerna ville därför få in mer i intäkt.

(P-G Edebalk)

Avgifter 1992

- Efter Ädelreformen skapades ett enhetligt avgiftssystem inom äldreomsorgen sedan kommunerna tagit över landstingens sjukhem. Statens uppgift blev att fastställa ett högkostnadsskydd så att den enskilde garanterades ett skäligt ekonomiskt utrymme för boendekostnader och andra levnadsomkostnader. Helinackorderingsprincipen avskaffades. I särskilda boenden skulle hyra och måltidskostnader betalas för sig av den enskilde.
- I regeringens vårbudget 2001 aviserades ett lagstadgat förbehållsbelopp men ingen maxtaxa. Det var regeringens stödparti Miljöpartiet som sagt nej till maxtaxan. Pensionärsorganisationerna satte därför i gång en massmediekampanj mot Miljöpartiet. Effekten blev att Miljöpartiet backade. Avgiftstaket infördes.

Avgifterna från 2002

- Välfärden ska vara solidariskt finansierad och avgifter ska endast ge ett mindre ekonomiskt bidrag. Prop. 2000/01:149 Avgifter inom äldre- och handikappomsorg.
- Högsta tillåtna avgift enligt socialtjänstlagen (2001:453) 8 kap. 7 § för hjälp anges som en andel av prisbasbeloppet.
- Förbehållsbelopp enligt socialtjänstlagen (2001:453) 8 kap. 7 § är summan av
 - 1) en andel av prisbasbeloppet avsett för personliga behov (minimibelopp) samt
 - 2) faktisk boendekostnad
- Minimibeloppet kan höjas om den enskilde har merkostnader för något och sänkas om den enskilde inte har utgifter för något som ingår i den service som tillhandahålls.

Minimibeloppet

- Minimibeloppet enligt socialtjänstlagen (2001:453) 8 kap. 7 § är uppbyggt med ledning av Konsumentverkets beräknade hushållskostnader. Dessutom lades ett antal poster till.
- Minimibeloppet ska enligt socialtjänstlagen (2001:453) 8 kap. 7 § täcka normalkostnader för livsmedel, kläder, skor, fritid, hygien, dagstidning, telefon, hemförsäkring, *öppen hälso- och sjukvård, tandvård*, hushållsel, förbrukningsvaror, resor, möbler, husgeråd och *läkemedel*.
- Konsumentverkets hushållsbudget avser ge en rimlig standard där posterna är exempel på kostnader och syftar till att ge ett visst utrymme för andra utgifter som exempelvis glasögon eller presenter.

Två olika index

- När bestämmelsen infördes så bestämdes andelen av prisbasbeloppet till vad som motsvarade Konsumentverkets hushållsbudget.
- Prisbasbeloppet och Konsumentverkets hushållsbudget utvecklas inte på samma sätt.
- Det leder till att skillnaden mellan dem ökar med tiden.
- 2024 är minimibeloppet 7 062 kronor per månad.
- 2024 kostar Konsumentverkets hushållsbudget 9 070 kronor per månad.
- Det fattas i år 2 008 kronor per månad i vad den enskilde har rätt att förbehålla sig för sina personliga behov.

Stockholm hemtjänst

Hemtjänst	Stockholm	Konsumentverket
Inkomst netto	10 201	10 201
Hushållsutgifter KV		9 070
Minimibelopp SoL	7 062 (77 %)	
Hemtjänst 11 – 25,5 t/v	1 437	1 437
Återstår	1 702	- 306
Hemtjänst 41 – 55,5 t/v	2 254	2 254
Återstår	885	-1 123

Stockholm vårdboende

• Vårdboende	Stockholm	Konsumentverket
• Inkomst netto	10 201	10 201
• Hushållsutgifter KV		9 070
• Minimibelopp SoL	7 062 (77 %)	
• Hushållsutgifter exkl. mat	3 562	5 770
• Mat	3 500	3 500
• Hjälp	2 575	2 575
• Återstår	564	-1 644

Exempel på problematiska kostnader och avgifter

- Hyran i särskilt boende
- Mat
- Matlådor
- Hyra av säng och andra möbler
- Utryckning vid larm
- Fukt
- Förbrukningsartiklar
- Problem uppstår när prissättningen av tillkommande tjänster tar hela kostnadsposten i Konsumentverkets budget i anspråk. Den enskildes handlingsutrymme kan då bli ytterst begränsat.

Effekter för den enskilde

- Den som har en inkomst som inte ger högsta hjälpavgift och får en inkomsthöjning får också automatiskt ökad avgift tills denne betalar högsta avgift.
- Den som har en inkomst som överstiger summan av minimibeloppet och högsta avgift får behålla sin inkomstökning.
- Redan vid låg användning blir den enskildes avgift kännbar.
- För personer som behöver hjälp redan från unga år är risken stor att det väntar ett liv med mycket låg standard.
- Flera kommuner sätter timpris för hjälp till en nivå som gör RUT-tjänster ekonomiskt mer fördelaktiga.
- Familjer där en ung make måste flytta till särskilt boende kan råka ut för ekonomisk ruin.
- Allt fler äldre hamnar hos Kronofogden.

SvD 31 januari

Betydligt fler skuldsatta pensionärer till Kronofogden

Allt fler äldre klarar inte av att betala sina skulder. Hos Kronofogden har ärenden med 65-plussare ökat betydligt mer än för yngre.

– Det är extra tragiskt med äldre skuldsatta, säger Davor Vuleta, privatekonomisk talesperson på Kronofogden.

Davor Vuleta berättar att ökningen av ärenden hos Kronofogden för yngre skuldsatta ligger på 6 procent under förra året. En stor ökning, men inte lika stor som hos de äldre. För personer 65 år och äldre är ökningen hela 9 procent under fjolåret. Ökningen är ungefär lika mellan män och kvinnor.

– Det är extra tragiskt med äldre skuldsatta. Den som är 25 har hela livet på sig att betala sin skuld, men den som är 85 kan inte betala tillbaka.

Han berättar att tidigare undersökningar som Kronofogden gjort har visat att den som är äldre och hamnar hos Kronofogden blir kvar länge. 20 år, eller livet ut.

Han har försökt hitta ett mönster. Men inget sådant kan urskiljas, i alla fall inte vid en första anblick.

– Det är alla typer av skulder som ökar hos de äldre. Men de enskilda målen ökar mest, det vill säga skulder där det inte är staten som är fordringsägare.

Han ser konsumtionsskulder, skatteskulder, fordonsrelaterade skulder och fordringar från kommuner och regioner. Kanske handlar det senare om vårdräkningar och avgifter för exempelvis hemtjänst.

– Det är spretigt, men det är mycket från kommunerna.

Oftast handlar skulderna från början om mycket, mycket små

belopp, några hundralappar för en missad räkning. När den hamnar hos Kronofogden har skulden vuxit till 2 000, och sedan tickar

”

Det är extra tragiskt med äldre skuldsatta. Den som är 25 har hela livet på sig att betala sin skuld.

Davor Vuleta, privatekonomisk talesperson på Kronofogden.

det på, förklarar han. Skulden kan gå till löneutmätning, och då räcker pengarna ännu sämre nästa månad. Det kan ge upphov till

nya skulder. Det kan till slut bli tiotusentals kronor som det inte finns en chans att betala.

Varför fler äldre nu hamnar i skuldfällan kan han inte säga säkert. Men han tror att det kan handla om att pengarna helt enkelt inte räcker när allt blir dyrare.

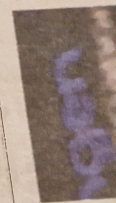
– Vi skulle behöva undersöka det här närmare.

Många, särskilt kvinnor har mycket låga pensioner.

– Vi skulle vilja att de äldre försökte lösa sin situation tillsammans med andra, så att de inte hamnar hos oss. Sedan behöver den som är skyldig pengar vara aktiv och prata med fordringsägarna, med familjen och med budget- och skuldrådgivare, säger Davor Vuleta.

Johanna Cederblad/TT

Nat



Carina
vald till
för Ale
Foto: A

La
st
n
f

Fakta | Pensioner 2023

Fakta | Ökande skulder

tion, max cirka 10 500 för

■ 2022 var den genom-

■ 55 900 per-

ökningen 6 pro-

Effekter för kommuner

- Avgifter och taxor bidrar till finansieringen.
- Kommuner styr bort efterfrågan på hemtjänst till RUT tjänster eller till insatser utförda eller betalda av anhöriga.

RUT tjänster

- Statistikdatabasen SCB 2021 års taxering.
- 447 633 personer 65 år eller äldre gjorde avdrag för RUT tjänster
Medelvärdet i reduktionen var 4 600 kronor.
- 277 510 eller 62 procent av samtliga hade en inkomst om högst 199 000 kronor. Medelvärdet i reduktionen var för personer i dessa inkomstnivåer mellan 2 700 kronor och 4 300 kronor.

Slutsatser

- Är finansieringen solidarisk? Nej
- Är syftet med avgifter för icke undvikbar hjälp tydligt? Nej
- Är förbehållsbeloppet effektivt? Nej
- Fungerar avgiftstaket för hjälp? Ja
- Är regleringen av prissättningen för andra tjänster tillräcklig? Nej
- Är en tillräcklig ekonomisk standard möjlig? Nej
- Vad händer med den person som på grund av avgifter inte har tillräckliga ekonomiska resurser att ta ansvar för sitt liv?

lakttagelser

- Retoriken skiljer sig från praktiken.
- Högkostnadsskyddet fungerar inte för dem med de lägsta inkomsterna.
- Är det rimligt att avgift till ett skattefinansierat system ska kunna inverka negativt på enskilda personers möjligheter att ta ansvar för sin egen situation?
- Är det en rimlig ordning om behovet av behovsbedömd hjälp påverkas av nivån på avgifter?
- Vi är på väg tillbaka till den situation som regeringen i propositionen till dagens avgiftssystem beskrev som en risk för att tilltron till det skattefinansierade systemet undergrävs.

Regeringsuppdrag

- Socialstyrelsen ska göra en kartläggning och analys av hur kommunernas avgiftssystem för äldre- och funktionshindersomsorg är utformade samt hur de nuvarande bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) tillämpas i praktiken.
- Uppdraget ska redovisas senast den 31 januari 2025.